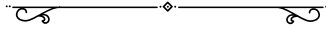


TÜRK DÜNYASININ
VELÂYET SAHİBİ BİLGESİ
KORKUT ATA



PROF. DR. FUZULİ BAYAT





YAYIN NU: 1492
KÜLTÜR SERİSİ: 859

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 16267

ISBN: 978-605-155-900-1

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Ayşegül Büşra Paksoy

Tashih: Ali Yazıcıoğlu

Kapak Tasarımı: GNG Tanıtım

Dizgi-Tertip: Damla Acar

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: İmak Ofset Basım Yayın San. ve Tic. Ltd. Şti.
Sertifika Numarası: 45523 Tel: (0212) 444 62 18

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği
akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya
tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya
edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

1958 yılında Azerbaycan'da doğdu.

1984 yılında Azerbaycan Yabancı Diller Üniversitesi Fransız-İngiliz Dili Bölümünü üstün başarıyla ve yüksek lisans derecesi alarak bitirdi.

1990 yılında Özbekistan Bilimler Akademisinin Dil ve Edebiyat Enstitüsünde doktora tezini savunarak "Doktor of Philosophie" unvanını aldı.

1990-1992 yılları arasında Azerbaycan Bilimler Akademisinin Edebiyat Enstitüsünde ilmi araştırmacı olarak çalıştı.

1993-1995 yıllarında Ortak Türk Edebiyatı Bölüm Başkanlığı görevini yaptı.

1993-1997 yıllarında Baş İلمي İşçi (doçent) unvanı ile çalıştı.

1997-1999 yılları arasında Dede Korkut Ansiklopedisi hazırlama kurulunda başkan yardımcılığı ve yazarlık görevlerini yaptı. Yapmış olduğu çalışmalardan dolayı 1997 yılında Azerbaycan Yazarlar Birliğinin üyesi seçildi ve halen de bu birliğin üyesidir.

1997 yılında üst aşama doktora tezini savunarak Filoloji İlimler Doktoru, "Doktor of Sciences" (Profesör) unvanını aldı.

Bugüne kadar yurt içi ve yurt dışında yayımlanmış 40'tan fazla kitabı bulunmaktadır. Kitaplarından bazıları:

1. Oğuz Epik Enekesi ve Oğuz Kağan Destanı. Bakı: Sabah Neşriyatı, 1993.

2. Ali Şir Nevai Hakkında Rivayetler. Bakı: Yazıcı Neşriyatı, 1994.

3. Hoca Ahmed Yesevi ve Halk Sufizminin Bezi Problemleri. Bakı: Ağrıdağ Neşriyatı, 1997.

4. Korkut Ata. Mitolojiden Gerçekliğe Dede Korkut. Ankara: Karam, 2003.

5. Köroğlu. Şamandan Aşıka, Alptan Erene. Ankara: Akçağ, 2003.

6. Türk Dili Tarihi. Başlangıçtan Günümüze Kadar Türk Dili. 2. Basım, Ankara: Yol, 2003, Çorum: Karam, 2006.

7. Türk Şaman Metinleri. Efsaneler ve Memoratlar. Ankara: Piramit, 2004; 3. Basım, Ankara: 3ok, 2005; İstanbul: Ötüken, 2019.

8. Mitolojiye Giriş. Çorum: Karam, 2005; 6. Basım, İstanbul: Ötüken, 2017.

9. Ay Kültünün Dini-Mitolojik Sisteminde Türk Boy Adları Etimolojisi. Ankara: 3ok, 2005.

10. Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı. İstanbul: Ötüken, 2006; 5. Basım, İstanbul: Ötüken, 2017.

11. Oğuz Destan Dünyası. Oğuznamelerin Tarihi, Mitolojik Kökenleri ve Teşekkülü. İstanbul: Ötüken, 2006; 2. Basım, İstanbul: Ötüken, 2013.

12. Türk Mitolojik Sistemi. Ontolojik ve Epistemolojik Bağlamda Türk Mitolojisi, Cilt: 1. İstanbul: Ötüken, 2007; 3. Basım, İstanbul: Ötüken, 2015.

13. Türk Mitolojik Sistemi. Kutsal Dışı – Mitolojik Ana, Umay Paradigmasında İlk Mitolojik Kategoriler – İyeler ve Demonoloji, Cilt: 2. İstanbul: Ötüken, 2007; 3. Basım, İstanbul: Ötüken, 2016.

14. Eski Türkçe Sözlük. İstanbul: Yalın Yayıncılık, 2008 (M.E-sen Aliyeva ile birlikte)

15. Orta Türkçe Sözlük. İstanbul: Yalın Yayıncılık, 2008.

16. Büyük Türk Bilgini ve Ansiklopedisti Kaşgarlı Mahmut. İstanbul: Ötüken, 2008; 2. Basım, İstanbul: Ötüken, 2014.

17. Türk Destancılık Tarihi Bağlamında Köroğlu Destanı (Türk Dünyasının Köroğlu Fenomenolojisi). İstanbul: Ötüken, 2009; 2. Basım, İstanbul: Ötüken, 2016.

18. Türk Kültüründe Kadın Şaman. İstanbul: Ötüken, 2010; 4. Basım, İstanbul: Ötüken, 2017.

19. Folklor Hakkında Yazılar (Nezeri Meseleler). Bakı: Elm ve Tehsil, 2010.

20. Der Amadi Ber Osturaşınasi (Ostureşınaseyi Torkan). (Mütercim Kazım Abbasi). Tebriz: Yaran, 1390 (2011).

21. Zahireddin Mehemed Babur, Baburname. Bakı: Avrasya Press, 2011.

22. Türk Tekke (Tasavvuf) Edebiyatı. Bakı: Elm ve Tehsil, 2011.

23. “Koroğlu” Dastanının Menşeyi. Bakı: Elm ve Tehsil, 2012 (Hatire Beşirli ile birlikte)

24. Folklor Dersleri. Bakı: Elm ve Tehsil, 2012.

25. Övliya Menkabeleri veya Türk Dervişlerinin Kerametleri. Bakı: Elm ve Tehsil, 2013

26. Azerbaycan Folkloru ve Yazılı Edebiyat. Bakı: Elm ve Tehsil, 2013 (Hatire Beşirli ile birlikte).

27. Kerbela Folkloru. Muharremlik Rituallarından Şebih Meydan Tamaşalarına. Bakı: Elm ve Tehsil, 2014.

28. Mitten Yazıya, Sözden Tarihe *Dede Korkut Oğuznameleri*. İstanbul: Ötüken, 2016

29. Kadim Türklerin Mitolojik Hikayeleri. İstanbul: Ötüken, 2017; 2. Basım, İstanbul: Ötüken, 2017.

30. Şamandan Samazene Oyun ve Oyuncu. Bakı: Elm ve Tehsil, 2017.

Ayrıca çeşitli kitap, hakemli dergi ve ansiklopedilerde 180'den fazla makalesi bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

I.BÖLÜM

ŞAMANDAN EVLİYAYA KORKUT ATA VEYA TÜRK DÜNYASININ VELÂYET SAHİBİ BİLGESİ

Giriş Yahut Türk Dünyasının Korkut Atası.....	13
Şaman Korkut Yahut Türk Dünyasının Medeni Kahramanı	18
Ölümden Kaçma Yahut Korkut'a Kabir Kazma!	32
Ozanların Piri Yahut Kopuzun Mucidi.....	42
Şamandan Evliyaya Yahut Mitten Alplığa Korkut Ata'nın Tarihi Kimliği.....	50
Korkut Adı Yahut Kutsalın Etimolojisi	57
Feyz-İ İlham Yahut Vilayet Issı.....	60
Diğer Oğuzname Kahramanları Yahut Tepegöz'den Deli Dumrul'a	64
Oğuz Coğrafyası Yahut Oğuznamelerin Dili	75
Son Söz Yahut Korkut Ata'nın İşlevleri	80
Kaynaklar.....	82

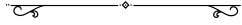
II.BÖLÜM

KORKUT EFSANELERİ

1. Korkut'un Doğumu	87
2. Korkut Adının Verilmesi.....	87
3. Korkut'un Dev Kızından Doğması.....	88
4. Korkut'un Anası	88
5. Korkut Ata Kopuzu Nasıl Yaptı	90
6. Rüyada Söylenen Ölüm Haberi.....	91
7. Korkut Evliya	92
8. Korkut Tabip	93
9. Korkut'un Kabri Kazıldı.....	95
10. Gaipten Gelen Ses: "Korkut'un Kabri Kazıldı"	97
11. "Korkut'un Kabri Kazıldı" Sedası	113

12. Korkut'un Ölümünden Kaçması	134
13. Korkut Ve Kırk Kız.....	135
14. Korkut Ata, Köroğlu'nun Rüyasını Yorar.....	136
15. Korkut Ve Selmân-İ Fârisî.....	140
16. Dedem Korktu	141
17. Dede Ve Azrail.....	141
18. Korkut Ata Ve Kırk Resim	142
19. Korkut Ata'nın Mezarı	142
20. Oğuzların Birbiriyle Çekişmesi Ve Korkut Ata'nın Nasihati ...	142
21. Korkut Ata'nın Ad Verme İşlevi.....	150
22. Korkut Ata'nın Salur Kazan'ın Oğluna	152
Ad Vermesi	152
23. Korkut'un Çapak Bey'in Oğluna	155
Ad Koyması.....	155
24. Korkut Ata'nın Çakan Bey'in Oğluna Ad Vermesi.....	157
25. Korkut Ezgileri	161
26. Korkut'un Son Şarkısı.....	162
27. "Uçarın Uluması" Ezgisi	162
28. Korkut Ata Destanı.....	163
29. Korkut Jırı	169
30. Hak Teâlâ'nın Korkut Ata'ya Dahî Vermediği Bilgiler	180
31. Korkut Ata'nın Deyimleri	182
Kaynaklar.....	188

I. BÖLÜM



ŞAMANDAN EVLİYAYA KORKUT ATA
VEYA
TÜRK DÜNYASININ VELÂYET SAHİBİ
BİLGESİ

GİRİŞ YAHUT TÜRK DÜNYASININ KORKUT ATASI

“Korkut Ata eliyelrahmet Türk ulusu arasında şöhrati andın artukrakdur ki şöhretga ihtiyacı bolmagay, meşhur mundagdur ki niçe yıl özidin burunkını niçe yıl özidin sonkını kilürni dipdur ki köp mevize amiz mağzlık sözler arada bar”.

(Mir Ali Şir Nevai)

Ünü Türk dünyasını kaplayan velâyet sahibi (vilayet ıssı) Korkut Ata, kutsanmış kişiliğiyle kültürümüzün yön vericilerinden biridir. Kutsanmış olmasından dolayı Türk milleti Korkut Ata’yla ilgili efsaneler, deyimler, destanlar söylemiş, bunları muhteşem Oğuzname’nin birer parçası haline getirmiştir.

Korkut Ata kitabı yalnız Korkut’u incelemeyi konu almış, ek olarak da onunla ilgili efsanelere yer verilmiştir. Korkut Ata’nın adının epizodik olarak geçtiği birçok efsane kitaba alınmadığı gibi Oğuz kahramanlarından Salur Kazan, Beyrek, Buğaç, Basat ve kaotik varlık olan Tepegöz’le ilgili efsaneler, masallar ve hikayeler de kitaba dahil edilmemiştir. Aynı zamanda Türkmenistan’dan derlenmiş ve Dede Korkut Kitabı’na girmeyen Oğuz kahramanları ile ilgili yeni anlatılar da çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

Türk milli kültür tarihinde önemli yer tutan Dede Korkut Destanları (Dresden elyazmasında adı “Kitab-ı Dedem Korkut Alâ Lisân-ı Tâife-i Oğuzân” şeklindedir), eski Oğuzların tarih ve söz varlıkları ile dünyaya etik ve estetik bakışlarının hafıza kitabıdır. Devlet kurmak, onu yönetmek, toprak, yurt, millet sevgisi toplu hâlde bu kitapta görülmektedir. Denizden denize büyük devletler kuran, “Kızıl elma” ideolojisi ile yaşayıp mücadele eden konar-göçer Türklerin kahramanlık çağlarını yaşatan ve sonraki ku-

şaklara ulaştıran Korkut Ata, bütün Türk dünyasında ilk şaman, Tanrı'nın gönlüne ilham ettiği ilk vilayet ıssı, Hak Teâlâ'nın emanetini boynuna götüren hüccet, bilge ve başbilendir.

Oğuznamelerin (Oğuz kavminin atasözü, masalı, tarihi, destanı, şarkısı; tek kelime ile Oğuzlardan bahseden sözlü ve yazılı gelenek) yazarı – gerçek anlamda olmasa da - Korkut Ata'dır. Türk milletine yaptığı büyük hizmetlerinden dolayı Korkut, tarihin yetiştirdiği nadir şahıslardandır. Adı dün, bugün yaşayan ve gelecekte de yaşayacak bu yüce şahsiyet hakkında hem salnamelerde hem destanlarda hem de atasözlerinde bilgiler yer almaktadır. Ancak en büyük bilgi, onu kutsayarak kütleştiren halkın hafızasında sözlü şekilde yaşamaktadır. Bu nedenle Türkistan, Azerbaycan ve Türkiye'den toplanıp yazıya geçirilmiş Dede Korkut kahramanları ile ilgili efsaneler dikkati çekmektedir. Kitapta yer alan Korkut Ata hakkındaki mevcut efsanelerin büyük bir kısmı, XIX. yüzyılın ortalarından itibaren derlenmeye başlamıştır. Maalesef bu efsanelerin çoğunu derleyen Rus bilim adamları, efsaneleri o zamanki dergilerde Rusça bastırdıklarından orijinalleri şimdiye kadar bulunamamıştır. Ancak bu da talihin bir oyunudur.

Korkut Ata efsanelerini yazıya ilk geçiren Reşîdü'd-dîn'dir. Ondan sonraki Oğuzname yazarları, bu veya başka şekilde Korkut'la ilgili halk bilgilerine başvurmuşlardır ki bunlardan özellikle Salır Baba, Gulalı Harıdarı ve Ebü'l-Gâzî Bahadır Han'ın adlarını belirtmek gerekir. Ancak salname yazarlarının amacı, Oğuz'a bağlı sülale tarihini yazmak olduğundan, bu efsane ve söylemlerin işlevi de tarihi yöne kaydırılmıştır. Daha sonra 1850-1860'lı yıllarda Rus sonra da yerli bilim adamlarının bu konuya eğilmesi sonucunda Korkut Ata efsaneleri, halk arasından derlenip orijinalleri olmadan Rusça yayımlanmıştır. Yayımlanan efsanelerin birçoğu özet mahiyetinde bir kısmı verilen bilgiyi

teyid etmek için bir kısmı da Rus okuyucuları aydınlatmak için yayımlanmıştır. V. Velyaminov-Zernov'la başlayan yayımlama işi, A. Divayev ve A. Jubanov'la sürdürülmüş, V. Jirmunskiy ile özetlenmiştir.

Kazak folklorunda Korkut ölümden kaçan, hastaları tedavi eden tabip, kopuzun mucidi, gelecekte haber veren, hayat, ahlak, kader konularında kemale ermiş birisidir. Türkmenlerde ise bilgin kişiliği ile bütün Oğuzların büyük saygı gösterdikleri aksakaldır. Azerbaycan ve Anadolu Oğuzlarında Dede Korkut vilayet ıssı, müşkilatları çözen, kopuz çalıp alp-erenlerin başlarından geçenleri nazma çeken ozandır. Bu farklılık Korkut'un mitolojik, tarihi, manevi varlığı ile bütünleşmekte ve Korkut kutsiyetini oluşturmaktadır.

Korkut Ata efsanelerinin geniş yayıldığı Kazak ve Türkmenlerde, bağımsızlıktan sonra yeni materyaller derlenip kitaplaştırılmıştır. Bunlara örnek olarak Kazak bilim adamlarının yayımladığı *Babalar Sözü. Küy Anızdar* (Astana: Foliant Yayınevi, 2012) kitabında yer alan efsaneler ve Türkmenlerin 1990 ve 1994 yıllarında büyük tirajlarla basılan *Meti Köseyev* ve *Gorkut Ata* (Aşgabat: Magarîf, 1994) kitaplarını göstermek mümkündür. Bu kitapta *İğdir, Teke Muhammet, Korkut'un Kabri Kazıldı, Salur Kazan ile İtemcek* adlı dört efsane bulunmaktadır. Bununla beraber Ata Rahmanov 1988-1989 yılları arasında *Yaşlık Dergisi* ve *Edebiyat ve Sungat* gazetesinde *İğdir, Gorkutun Gabrı Gazılgı, Daşoguz Beglerinin Gaver Hanlığına Göreşi ve Oğuz Beglerinin Melallaşmakı* adında toplam dört efsane daha yayımlamıştır. Bunlar da 1994'te basılan *Gorkut Ata* kitabında yer almıştır. Aynı destan varyantları arşivde korunduğu şekliyle *Gorkut Ata. Türkmen Halk Nüşhası* (Haz. S. Tural, A. Nurmemmed, Ankara: Türkmenbaşı Adındaki Türkmenistan Milli Kolyazmalar Enstitüsü, 1999) kitabında da verilmiştir. Biz de 2003 yılında *Bayat Fuzuli ve Korkut Ata: Mitolojiden Gerçekliğe*

Dede Korkut (Ankara: Karam, 2003) başlığı altında Korkut Ata efsanelerini yayımladık. Kitapta yer almayan diğer efsaneleri de elinizdeki bu kitapta toplamaya çalıştık. Ayrıca kitaba giren ancak eksik olan metinleri de tamamladık. Böylece kitaba, *Türk Dünyasının Velâyet Sahibi Bilgesi Korkut Ata* adlı çalışmayı tamamlayacak mahiyette 31 efsane ilave edilmiş oldu.

Türkler, Korkut'u çok sevmiş olsalar da ona saygı duyular da yüceltip vilayet ıssı, ism-i azamı bilen evliyaya dönüştürseler de hakkındaki mevcut efsaneleri, deyimleri, masalları bir araya getirmeyi düşünmemişlerdir. Hafızalarına güvenerek onu sözlü gelenekte korumaya çalışmışlardır. O nedenle Korkut Evliya ile ilgili Türkmen ve Kazak bakışlarının, Karakalpakların, Özbeklerin, Azerbaycan ve Türkiye Türklerinin bazı efsaneleri, deyimleri ve atasözlerinin de az bir kısmı günümüze kadar gelebilmiştir. İnanıyoruz ki Korkut Ata efsaneleri ve diğer Oğuzname kahramanları ile ilgili halk edebiyatı örnekleri hâlen Türk halkının sözlü geleneğinde yaşamaktadır.

Korkut Ata ile ilgili bu çalışmanın belki de en değerli kısmı, bu yüce şahsiyetle ilgili efsanelerin, söylencelerin, destansı hikayelerin hemen hemen hepsinin bu kitapta yer almasıdır. Ne Çarlık Rusya'sında ne de eski Sovyetler döneminde Korkut Ata efsaneleri derli toplu şekilde ayrıca basılmamıştır. Böyle bir çalışma hakkında verilen bilgiyle beraber, bazı efsanelerin kısa şekli 1999'da yayımladığımız bir makalede yer almıştır.¹ Daha sonra efsaneler Türkiye'de 2003'te kitap şeklinde tarafımızdan yayımlanmıştır.² Yalnız Korkut Ata ile ilgili efsanelerin ek olarak yer aldığı bu kitaba bazı efsaneler alınmadığı gibi bazıları da özet şeklinde

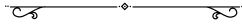
¹ Fuzuli Bayat, "Dede Korkut Efsaneleri", *Türk Kültürü*, yıl XXXVII, sayı 436, 1999.

² Fuzuli Bayat, *Korkut Ata. Mitolojiden Gerçekliğe Dede Korkut*, KaraM, Ankara, 2003.

verilmiştir. O nedenle 1860'lı yıllardan bu yana ayrı ayrı dergilerde, kitaplarda yayımlanmış Korkut efsanelerini, şiirlerini, küyelerini ayrı bir kitap hâline getirmeyi, Korkut Ata'nın yüce ruhu karşısında manevi bir borç bildik. Kitaptaki metinlerin bir kısmını Rusçadan çevirdik. Bir kısmını da Türkmenceden, Kazakçadan ve Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine uyarladık. Kazakların Korkut Jırını orijinali ile beraber verdik. Azerbaycan Türkçesi ve Türkmençe, Türkiye Türkçesi ile benzerlik gösterdiğinden orijinallerini vermeyi gereksiz bulduk.

Özetle kitap birbirini tamamlayan müstakil iki bölümden oluşmaktadır.

II. BÖLÜM



KORKUT EFSANELERİ

1. Korkut'un Doğumu

Şöyle rivayet ediyorlar ki doğduktan sonra çocuğa verilen Korkut adı ana-babanın ona verdiği tesadüfi bir ad değildir. Korkut, doğduğunda çadırda olanlar bebek yerine torbaya benzer bir yığıntı gördüler. Bu yığıntı insan evladına benzemiyordu. Çadırdakiler bunu görüp çok korktular ve zavallı anayı çadırda yalnız bırakıp dışarı kaçtılar. Acayip, korkunç bir varlık değil, insan doğurduğunu hisseden ana bu torbaya benzer yığıntıyı eline aldı, önce perdesini yırttı, daha sonra beklemeye başladı.... Torbadan küçük bir bebek çıktı ve zayıf sesler çıkarmaya başladı. Ana onu emzirdi ve bundan sonra bebek ağlamaya başladı. Bunu duyan adamlar yeniden çadıra girdiler ve anaya bu çocuğa insanları korkuttuğuna göre “*Korkut*” adını vermesini tavsiye ettiler. O günden sonra onun adı *Korkut* kaldı.

2. Korkut Adının Verilmesi

Sözüne güvenilir bilgin yaşlıların anlattığına göre Korkut, sıradan bir insan değilmiş. Bu yüzden onun doğumu da sıradan çocuklarınkine benzemez. Rivayete göre anası Korkut'a üç yıl hamile kalır. Bu üç yıllık hamilelik süresinde yılda bir kez çok şiddetli sancı çeker. Üç yıl dokuz günün tamamında çocuk doğana yakın, anası dokuz gün aralıksız sancı çeker. Sonra da Korkut, dünyaya geldi. Onun ana betninden çıkması ile yeryüzünü üç gün üç gece karanlık kapladı. Güçlü yağmurlar yağdı, fırtınalar koptu. Cemaat bu durumdan çok korktu. Aynı gün Sırderya'nın ve Kara Dağ'ın üzerini de duman aldı. O andan itibaren dağın adını değiştirip Karaspan Dağı koydular. Böylece karanlıktan ve dumandan korkan adamlar, çocuk doğar doğmaz ona Korkut adını verdiler.

Bir gün rüyasında ak sakallı yaşlı bir adam ona kopuz yapmasını söyledi ve Korkut uyanınca kopuzunu yaptı. O

kopuzu çaldıkça uçan kuş, koşan av, esen rüzgar, durup onun sesini dinlemeye başladı.

3. Korkut'un Dev Kızından Doğması

Şöyle rivayet edilir ki Korkut aydın, berrak gözlü dev kızından doğmuştur. Korkut Ata'nın boyu çok uzun - altı arşın imiş. Gençliğinde bilmeden ayağı yorganın altında kız kardeşinin ayağına dokunmuştur. Kadim Tükler şöyle derler ki Korkut öldükten sonra ayaklarından birini toprak kabul etmemiş ve ayağı kabirden dışarıda kalmıştır. Her ne kadar Müslümanlar onun ayağını toprağın altına salmaya çalışsalar da ertesi gün ayağın kabirden dışarıda olduğunu görmüşler.

Korkut genç yaşlarından kopuz ve dombra¹ çalmayı öğrenmişti. Onun şarkıları vahşi hayvanları, kuşları kendine çekerdi. Çaldığı havalar, okuduğu ezgiler için para almazdı.

4. Korkut'un Anası

Çok eski bir rivayete göre Nuh oğlu Yafes'in oğlu Türk bir beladan hem kendini hem de koyunlarını kurtardıktan sonra bir gün canı çok sıkıldı. Ne yapacağını bilemedi. Türk, boz kurtla ilk kez görüştüğü yere geldi. Yine de her tarafı su içinde gördü. Suyun yanında çok bekledi, ancak hiç kimse gelip çıkmadı. Sonunda ümidi tükendi ve orada ayak üstünde uykuya daldı.

Aniden uzaktan ona doğru bir şeyin geldiğini gördü. Gözlerini açtı ancak hiç kimseyi görmedi. Gözlerini ovuşturdu, bir daha baktı ve bu kez sudan çıkıp ona doğru gelen bir insan gördü. Anladı ki bu, deniz perisidir. Uzun boylu, kara gözlü bu kız hiç beklemeden Türk'e saldırdı. O,

¹ Türkistan'da telli çalgı aletine verilen ad

anında Türk'ü yere yıkıp ayaklarından tuttu ve denize doğru sürüklemeye başladı. Bu ani saldırıdan sonra Türk şaşır-
dı, ne yapacağını bilmedi. Ancak kızın onu denize çektiğini
görünce kendine geldi ve ayaklarını çekip kızın elinden
kurtardı. Çıkarttığı gibi de hemen koşmaya başladı. Kız da
onu kovalamaya başladı. Türk, kaçıp kurtulmanın imkansız
olduğunu anladı ve durdu. Kıza engel olmaya çalıştı ancak
kız tekrar saldırdı. Geriye çekilen Türk, bu kez kızın güzel-
liğini tamamen gördü ve istemeden bağırdı:

- "Aman kız!"

Türk'ün ağzından çıkan ilk söz "Amankız" oldu.

Amankız ise yeniden onun üzerine atıldı. Savaş başla-
dı. Türk bütün gücünü toparlayıp kızla güreşmeye başladı
ancak onu yenemedi. Amankız çok güçlüydü. Türk onu
kucaklayıp ayaklarını yerden kaldırmaya çalıştı, yine de
beceremedi. O, bu kez kızın uzun siyah saçlarından tuttu
ancak bundan da bir şey çıkmadı. Bu defa Türk, Amankı-
zın döşlerinden tutup sıkıca sıktı ve kızı yere yıktı. Sonra
ayağa kalkıp kız arkasına alarak götürmeye çalıştı. Aman-
kız hızla ayağa kalkıp yine Türk'e saldırdı. Türk yine onun
döşlerinden tuttu ve kendine tabi etti. Bütün gece onlar
birlikte oldular. Türk yorulduğu için derin bir uykuya dal-
dı. Bundan yararlanan Amankız kalkıp kaçtı. Sabahleyin
uykudan kalkan Türk, kızını yanında görmediğinde deli gibi
oldu. O Amankız'ın geldiği yolla geri döndü. Yüzünü sula-
ra tutup bağırmağa başladı:

- Amankız!

Sulardan yankı geldi:

- Amankızzzz...

Türk, Amankızı bulmak için gece gündüz burada ka-
lıp bekledi. Yaklaşık bir yıl geçti. Gecenin birinde Türk
uzaklarda ışık gördü. O ışığa doğru gitti. Türk vardığında
Amankız suda kayboldu. Suda ağlayan bir çocuk vardı.
Türk eğilip çocuğu kucığına aldı. Etraf aydınlandı. Türk

çocuğu alıp kendi mekanına geldi. Bu çocuk bin yıl ömür sürecek Korkut Ata idi.

5. Korkut Ata Kopuzu Nasıl Yaptı

Korkut Ata kendisine öyle bir çalgı aleti yapmak istiyordu ki onunla bütün şarkıları çalmak mümkün olsun. Ancak o böyle bir müzik aleti yapmak için olmaksızın azap-eziyet çekse de hiçbir şey elde edemedi. Bir defa Korkut Ata yine de ormana kopuz yapmak için gerekli ağacı bulmaya gitti. Ormanda o, şeytanlara rastladı. Şeytanlar, Korkut Ata'ya:

- "Yaptığın çalgı aletini bize göster," dediler.

Korkut Ata kendisini öyle gösterdi ki güya onları duymadı ve güya ormandan çıkıp gitti. Ancak şeytanların diğer tarafından geçip yavaşça onlara yaklaştı ve ne konuştuklarına kulak asmaya başladı. Şeytanlar gerçekten de onun hakkında konuşuyorlardı:

- Korkut Ata gerçekten de kopuz yapamayacak çünkü o bilmiyor ki kopuz herhangi bir ağaçtan yapılmaz. Kopuz yapmak için o, vahşi domuzun kırdığı loh-jid² ağacının budağından çanak yapsın. Onun üzerine bozlaşan deve derisi çeksın sonra iyi kişneyen at kuyruğu kılından tel hazırlasın. Bundan sonra onları kuru balkabak parçası üzerine koyup tellere sasık-kuray³ adlı yapışkanı sürtsün. Korkut Ata böyle ederse kopuz yapabilir.

Korkut Ata, şeytanların bütün konuşmalarını duydu ve tekrar ormana dalıp onların söylediği gibi de yaptı. Böylece iyi bir kopuz yaptı. Daha sonra müzisyenler kopuzu Korkut Ata'nın talimatı ile yapıp onun öğrettiği biçimde çalmaya başladılar. Bundan sonra müzisyenler, şarkıcılar Korkut Ata'yı kopuzcuların, şarkıcıların piri ilan ettiler.

² Ormanlıkta biten sık, küçük ağaç çalısı

³ Şemsiyegiller fasilasından olan bitkiden alınan katran ve yapışkan

6. Rüyada Söylenen Ölüm Haberi

Korkut yirmi yaşına geldiğinde bir rüya gördü. Ak elbiseli garip varlıklar ona kırk yıl yaşayacağını söylediler. Korkuya düşen Korkut, ölümsüzlüğü aramaya karar verip Yelmaya⁴ adlı devesine binerek yola çıktı. Yolda birkaç adamın bir yeri kazdığını gördü.

- “Ne kazıyorsunuz,” diye Korkut sordu.

- “Ölmüş Korkut’a kabir kazıyoruz,” diye cevap verdiler.

Korkut burada ölümden kurtuluşun mümkün olacağını anladı, bu yüzden yoluna devam etti. Böylece o, dünyanın dört bir yanını gezdiyse de her yerde ölüme rastladı. Anladı ki karada ona nicat yoktur. Kadim Türklerin söylediklerine göre Korkut Ata ölümden yüz yıl (bazı varyantlara göre kırk yıl) kaçtı, nihayet kurtuluşun mümkün olmadığını anladı ve sonunda kendi memleketine geri dönme kararını aldı.

Korkut geri dönerken Yelmaya sahibinin kederli olduğunu görüp inledi. Sonra Korkut kendi yurduna -Sırderya’ya- ulaştı. Burada o, sevimli Yelmayasını kurban kesti. Etini fakirlere dağıttı. Daha sonra kurtulmak umuduyla halısını suyun üzerine serdi, kendisi de halının üstünde oturup Yelmayanın derisinden yaptığı kopuzunun dekasında⁵ şarkılar çalmaya başladı. Korkut Ata, dostu Daraboz’la kız kardeşi Aktamak’a haber gönderip onunla vedalaştı ve ölümün dolaştığı karaya bir daha çıkmadı.

Ölüm ise Korkut’u bir an olsun bile gözden kaçırmıyordu. Ancak o, gece-gündüz kopuzunda hayat şarkıları çalıyordu. Ne kadardır bilinmez bu şarkı ve kopuz susmadı, ölüm cüret edip Korkut’a yaklaşamıyordu. Nihayet yorulup halsizleşen Korkut, bir anlığa uykuya daldı. Bundan faydalanan ölüm kayran-yılana dönüşüp halının üstüne geldi ve

⁴ Rüzgar gibi hızlı giden mitolojik deve türü

⁵ Telli çalgı aletinin üst ve alt katı

KAYNAKLAR

(Efsanelerin Alındığı Kaynak Eserler)

A. Acalov (hazırlayan), *Azərbaycan Mifoloji Metinləri*, Elm, Bakı, 1988.

Abdüləzel Demirçizadə, "M. F. Ahundov'un Arhivində Dede Qorqud", *Edebiyat və İncəsənət*, qəzeti, No:16, 1957.

Abdülkadir İnan (1925). "Kitab-i Dede Korkut Hakkında", *Türkiyat Mecmuası I*.

Abubekir Ahmedcan Divayev, "Yeşyo o Mogile Horhut-ata", *ZVORAO*, T. XIII, St. Petersburg, 1900.

Abubekir Ahmedcan Divayev, "Neskolko Slovo o Mogile Svyatogo Horhut-ata", *ZVORAO*, T.X, St. Petersburg, 1896.

Abulgazi, *Şecere-i Terakime*, Aşgabat, Turkmenistan, 1992.

Ahmet Kuanoviç Jubanov. *Strunı Stoletiy, Kazakskoe Gosudarstvennoe İzdatelstvo Hudojestvennoy Literaturı*, Alma-Ata, 1958.

Annagurban Aşirov, *Kitabı Dedem Gorkut*, Türkmen Dövlət Neşiriyat Gulluğı, Aşgabat, 2015.

Ata Rahmanov, "Gorkut Ata Eposı Üzerine", *Yaşlık Jurnalı*, 9, Aşgabat, 1988.

Ata Rahmanov, "Gorkut Ata. Dışoğuzların Gaver Hanlığına Köreşi/Oğuzların Melallaşmakı", *Yaşlık Jurnalı*, 1, Aşgabat, 1989.

Ata Rahmanov, "Gorkutın Gabrı Gazılığı", *Yaşlık Jurnalı*, 4, Aşgabat, 1989.

Ata Rahmanov, "Gorkutın Gabrı Gazılığı", *Yaşlık Jurnalı*, 6, Aşgabat, 1989.

Ata Rahmanov, "İğdir", *Edebiyat Sungat Gazeti*, Sayı: 6, Aşgabat, 1988.

Babalar Sözü. Küy Anızdar. Foliant Yayınevi, Astana, 2012.

Cembısbayev, *Horhut Auliya*, "Turkestanskiye Vedomosti", No: 92, Aşgabat, 1889.

Fuzuli Bayat, "Dede Korkut Efsaneleri", *Türk Kültürü*, Yıl: XXXVII, Sayı: 4361999.

Fuzuli Bayat, *Korkut Ata. Mitolojiden Gerçekliğe Dede Korkut*, Karam, Ankara, 2003.

Joseph-Antoine Castagné, “Magie et Exorcisme Chez les Kazak-Kirghizes et Autres Peuples Turcs Orientaux”, *Revue des Etudes İslamiques I*, 1930, p. 54-131.

K. Veliyev ve F. Uğurlu (hazırlayan), *Oğuznameler*, Bakı Üniversitesi Neşriyatı, Bakı, 1993.

M. Köseyev (hazırlayan), *Gorkut Ata. Gadimi Türkmen Eposu*, Türkmenistan Neşriyatı, Aşgabat, 1994.

Nasser Khaze Shahgoli, Yaghoobi Valiollah, Aghatabai Shahrouz, Behzad Sara, “Dede Korkut Kitabı’nın Günbet Yazması: İnceleme, Metin, Dizin ve Tıpkıbasım”. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*. Cilt 16, Sayı 2 (Haziran), 2019, ss.147-379.

Orhan Şaik Gökyay, *Dedem Korkut’un Kitabı*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1973.

Pertev Naili Boratav, *Bey Börek Hikayesine Ait Metinler*, Ankara, 1939.

S. Paşayev (derleyen), *Azerbaycan Halk Efsaneleri*, Yazıcı, Bakı, 1985.

Velyaminov-Zernov V. Vladimir, Pamyatnik s Arabsko Tatarskoy Nadpisyu v Başkiri. “*Tvorao*”, T. IV, St. Petersburg, 1859.

Viktor Maksimoviç Jirmunskiy, *Tyurkskiy Geroiçeskiy Epos*, Nauka, Leningrad, 197

Dizin

A

Abdülkâdir el-Bağdâdî 60
Adam Olearius 51, 55
A.Divayev 15, 34, 47, 52
ad koyma 24, 25, 26, 46, 81, 155
Ağlağan 76, 77
A.İnan 27
A.Jubanov 15
Akbat 114, 115, 116, 117, 143, 144,
145, 146, 149
Akça 117, 118, 119, 120
Akevliler 117
Ak Kavak kızı 71
Akkoyunlu 20, 79
Aktamak 91, 162
Aladağ 76
Alaş Han 122, 123, 124, 125
Algır Bey 122, 124, 125
Alıp Manaş 70
Alıs İli 96
Alkaevli 97
alkış 42, 81, 97, 98, 104, 107, 117,
118, 122, 123, 126, 128, 129,
131, 144
Allah (cc) 60, 63, 93, 135, 181
Allak Bey 118, 119
Alpamiş 26, 70, 79
Altay 33, 44, 58, 66, 70, 71, 169
Altay Türkleri 44
Amankız 89
Amuderya 77, 78, 99, 101, 102, 103,
143
Anadolu 19, 20, 58, 65, 67, 69, 70, 71,
75, 77, 78, 79
An Arkıl Oyun 33
A.Rahmanov 25, 72
Aral Denizi 78, 120, 121, 122, 143
Arsan Duolay 44, 68

Arslan 25, 27, 157
Artık Kembagal 101, 103
Aşık Garip 70
Aşna Bey 116, 117, 118
atasözü 14, 36, 80
A.Tumanskiy 73
Aydoğdu Bey 105
Azerbaycan 14, 16, 19, 20, 30, 32, 53,
58, 64, 65, 67, 69, 70, 75, 77,
78, 79
Azerbaycan Türkçesi 17
Azrail 33, 68, 69, 92, 93, 141

B

bahşı 45, 49
Baksan 29
Balkan Dağı 113, 143, 157, 160
Balkanlar 64
barış toyu 112
Bartold 68
Basat 13, 24, 25, 64, 67, 150
Başkurtlar 55
Batır Pelvan 113, 114, 115
Bayat 143, 145, 147
Bayburt 36, 51, 70, 71, 76, 77
Bayındır Han 28, 53, 54, 71, 72, 73,
78, 128, 129, 130, 132, 142,
143, 144, 145, 146, 147
Begi Bey 106
Bek Azille 29
Bekpeü Ata 29
Beyrek 13, 24, 25, 46, 64, 65, 70, 71,
79, 150
Buğaç 13, 24, 25, 150
Burkut Baba 18, 33, 40
Burla Hatun 71
Bükür Bey 102, 103, 104, 105

- C**
- Castagné 27, 49, 52
 Cemşidov 68
 Cengiz 30
- Ç**
- Çakan Bey 113
 Çakan Kembagal 25, 158, 160
 Çandibil 35, 110, 136, 138, 139
 Çapak Bey 25, 155, 156
 Çarlık Rusyası 16
 Çavdar 143
 Çırçıklı 155, 156
 Çırıklı 78, 143
 Çin 71
 Çovdur 73, 114, 115, 116, 117, 146,
 147, 148, 149, 150
 Çuvaşça 57
 Ç.Velihanov 33, 45, 49
- D**
- Dana Bey 120
 Dana Han 121, 122, 123
 Daraboz 91
 Dede Korkut 14, 16, 26, 30, 31, 46,
 51, 54, 55, 62, 68, 69, 70, 71,
 75, 76, 77, 141, 161, 182, 183,
 184, 185
 Dede Korkut Destanları 13
 Dede Korkut Kitabı 13, 21, 23, 24, 25,
 28, 31, 33, 38, 46, 49, 60, 64,
 68, 70, 71, 72, 74, 75, 76, 77
 Dede Korkut Oğuznameleri 19, 24,
 79
 Deli Dumrul 33, 64, 65, 68, 69
 Derbend 36, 50, 51, 52, 54, 71, 76, 77
 Dereşam 76, 77
 destan 13, 15, 23, 30, 33, 35, 45, 46,
 47, 48, 64, 70, 71, 72, 79, 96,
 98, 99, 100, 101, 102, 106,
 108, 113, 114, 116, 118, 120,
 122, 124, 126, 128, 131, 138,
 143, 144, 154, 155, 156, 159,
 160
- Deşti-Ğuzan 19
 Deşti-Kıpçak 19
 deyim 13, 16, 18, 30, 32, 42, 50, 57,
 60, 64, 75, 80, 81
 Dışoğuz 54, 78, 103, 104, 105, 106,
 108, 110, 113, 120, 121, 128,
 132, 133, 143, 146, 147, 157
 Digenis Akritast 68
 Dirse Han 46
 Diyarbakır 77, 78, 143
 dombra 88
 dört halife 29
 Dravid 58
 Dresden 20, 76, 77, 78, 79
 Duydurga 121, 123
 Duyılı Kayı Han 151
- E**
- Ebü'l-Gâzi Bahadır Han 14, 30, 47,
 50, 54, 55, 72
 Ed-Devedari 53
 efsane 13, 14, 18, 20, 38, 40, 64, 68,
 69, 70
 Ejder 25, 26, 72, 159, 160, 161
 Elince 75, 77
 Erlik Han 44, 45, 68
 Esmâül-Hüsna 63
 Etrek 110, 111
 evlilik toyu 104
 evliya 20, 28, 33, 55, 63, 80, 135
 Evliya Çelebi 55
- F**
- Fahreddin er-Râzi 60
 Fars 53

G

Galdav Han 120
 Gamlı Han 123, 124, 125, 126, 127
 Gazzâlî 60
 Gilgamış 37, 40
 Gonur Bey 72, 105, 108, 109
 Göklen Han 110, 111, 112, 159
 Gök Tanrı 29, 171
 Göktürk kitabeleri 33
 Göyçe Dağı 76, 77
 G.Potanin 49
 Güneş Han 117, 120

H

Hak Taala 14, 18, 63, 180, 183
 Hanka 78, 117, 119, 120, 143
 han toyu 120, 122
 Hasan bin Mahmûd el-Bayâtî 54
 Haydar el-Âmülî 60, 61
 Hazarasıp 78, 117, 119, 120, 143
 Hazar Denizi 78, 113, 114, 143
 Hoca Ahmed 96, 145, 146
 hüccet 14, 20
 Hz.Ali 26, 61, 62
 Hz.Hızır 33, 63
 Hz.Muhammed 29, 54, 140, 142
 Hz.Nuh 30
 Hz.Peygamber 50, 61, 140

I

İğdir 15, 25, 26, 72, 154, 155
 İva Han 113

İ

İbn Haldûn 60
 İbn Sînâ 60
 İ.Çekaninskiy 49
 İçoğuz 54, 78, 99, 106, 121, 123, 128,
 132, 133, 143, 146, 147, 152,
 155, 156

ilham 14, 18, 60, 61, 63, 81, 143, 181
 İmadeddin İsfahani 53
 İnal Yavı Han 150, 151
 İskender 38, 40
 İslâm 29, 46, 140
 ism-i azam 62

J

jır 20, 36
 jırçı 45

K

Kalkan Han 117, 120
 kamlık 44
 Kanlı Yavlı Han 152
 Kan Turalı 46
 Kao-ch'ang. *Bkz* Hoço
 Karabay 114, 115, 116, 117, 143, 144,
 145, 146, 147, 149
 Karaçuk Dağı 76
 Kara Dağ 76, 87
 Karaevliler 117
 Kara Hoca 30, 150
 Kara-Hoca 20
 Kara İnanç 44
 Karakalpaklar 16, 19, 32, 45, 66
 Karakoyunlu 79
 Karaspan Dağı 87
 Karlı Han 125, 126, 128, 129
 Karmış 20, 30, 185
 Karşuyatan 76
 Kaylı 125
 Kazak 45
 Kazakistan 19, 64, 78
 Kazaklar 19, 29, 32, 36, 66, 93
 Kazan 39, 72, 73, 185
 Kazılık Dağı 76
 K.Bagryanorodniy 53
 kengeş toyu 106, 108
 Kepez 78, 143

- Ket 78, 143
 Kırgız 45
 Kırgızlar 19, 29, 66
 Kitab-ı Dede Korkut 65
 Konstantinus 53
 Konurbas 29
 kopuz 20, 35, 45, 46, 87, 88, 90, 91,
 95, 135, 136, 140, 154, 155,
 156, 160, 161
 Korkut 16, 18, 20, 25, 27, 28, 29, 30,
 32, 34, 35, 37, 39, 40, 47, 48,
 49, 52, 53, 54, 55, 57, 58, 59,
 68, 71, 78, 80, 87, 88, 91, 92,
 93, 94, 95, 96, 101, 102, 106,
 108, 111, 113, 114, 116, 134,
 135, 136, 140, 142, 151, 152,
 161, 162, 169, 171, 172, 173,
 174, 175, 176, 177, 178, 179,
 180, 185
 Korkut Ata 13, 14, 16, 18, 19, 20, 21,
 23, 24, 25, 27, 28, 29, 31, 32,
 33, 34, 35, 36, 37, 38, 40, 42,
 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52,
 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60,
 62, 63, 64, 72, 73, 74, 75, 77,
 79, 80, 81, 88, 90, 91, 93, 97,
 98, 99, 100, 101, 102, 103,
 104, 105, 106, 107, 108, 109,
 110, 111, 112, 113, 114, 115,
 116, 117, 118, 119, 120, 121,
 122, 123, 124, 125, 126, 127,
 128, 129, 131, 132, 133, 134,
 135, 136, 137, 138, 139, 140,
 142, 143, 144, 147, 148, 149,
 150, 151, 152, 154, 155, 156,
 157, 159, 160, 162, 163, 180,
 181, 188
 Korkut Evliya 16, 92, 93, 134
 Korkut Pir 96
 Køl Erki Han 151, 152
 Köpet Dağ 108
 Koroğlu 35, 55, 110, 111, 130, 136,
 137, 138, 139, 140
 Kuday 29
 Kul Ata 54
 Kur'an 63, 95, 140, 181, 185
 kutlama toyu 114
 Kuvvet Bey 117, 118, 119, 120
 Kuzey Kafkas Türkleri 64
 küy 20, 40, 170
L
 loh-jid 90
M
 Maaday Kara 30
 Maçın 71
 Manas 30, 68
 Mangışlak 78, 96, 114, 115, 116, 146,
 147, 148, 150
 Mankışlak 73, 148
 Mardin 76, 77
 masal 14, 16, 26, 30, 34, 38, 64, 65,
 67, 68, 70, 71
 Merag 96
 Mergen 125, 126, 127, 128, 129
 M.Ergin 76
 Mir Ali Şir Nevâi 13, 54
 M.Seyidov 57
 Murgap 78, 101, 103, 104, 143
 Müneccimbaşı 55
N
 Nazar Han 100, 101
 Nogaylar 32
O
 Oğuz 20, 28, 37, 39, 40, 72, 146, 147,
 180, 183, 184, 185

Oğuz Ata 181, 186
 Oğuz Han 28
 Oğuz Kağan 30, 37, 66
 Oğuzlar 13, 29, 46, 73, 78, 142, 143,
 146
 Oğuzname 13, 14, 16, 19, 20, 23, 29,
 46, 64, 66, 68, 71, 73, 74
 Oğuz Yabgu Devleti 19, 79
 olonholor 70
 On iki imam 62, 185
 Orta Asya 19, 20, 33, 42, 45, 46, 50,
 51, 52, 53, 54, 64, 66, 67, 68,
 69, 70, 71, 77, 79

Osman Bayburtlu 54
 O.Süleymenov 57
 O.Ş.Gökyay 51, 55, 68
 ozan 20, 45, 46, 47, 49, 71, 80, 140

Ö

ölümünden kaçma 20, 32, 33, 34, 36, 37,
 40, 48, 68
 ölüp dirilme 33, 37
 Özbek 66
 Özbekler 16, 19, 45
 özür toyu 116, 117

R

Reşidü'd-din 14, 19, 20, 30, 53, 55
 Ruhi 54
 Rus 14, 49
 Rusya 19

S

saç toyu 118
 Salır Baba Gulalı Harıdarı 14, 47,
 54, 72
 Salur Kazan 13, 15, 26, 39, 46, 47, 51,
 53, 64, 71, 72, 73, 79, 114,
 130, 144, 147, 148, 149, 150,
 152, 153, 154, 155

Sebiz 78, 143
 Segrek 46
 Selmân-ı Farisi 54, 140
 Semerkant 96
 Sırderya 19, 34, 36, 37, 50, 51, 52, 71,
 77, 78, 87, 91, 93, 123, 125,
 133, 134, 142, 143
 Sibirya 32, 135, 136
 Sovyetler 16
 söz söyledi 97, 99, 102, 106, 114, 118,
 128, 129, 156, 157, 160
 Sümer 40

Ş

Şagal Bey 105
 şaman 20, 21, 23, 28, 32, 33, 34, 36,
 42, 45, 46, 49, 68, 80
 Şehrisebiz 99, 100
 şeytan 45
 Şirvan 55

T

tabip 15, 20, 93, 94, 95
 Tahmasib 68
 Talav Han 143, 145, 146, 147
 Tanrı 40, 49, 69, 92, 150, 171, 180,
 185
 Tanrıoğlu 23, 28, 29, 30, 44, 46
 tarihöncesi 18
 Tecen 78, 143
 Tepegöz 13, 64, 65, 66, 67, 68, 71
 Togta Han 128, 129, 130
 Toğtamiş Han 99, 101, 103, 105
 toy 28, 36, 73, 78, 81, 100, 101, 102,
 103, 104, 105, 106, 107, 108,
 109, 113, 114, 115, 116, 118,
 120, 122, 123, 124, 127, 131,
 133, 138, 143, 147, 151, 152,
 156, 159, 160
 Trabzon 68, 75, 77

Tuman 25, 151, 152

Tuva 66

Türk 13, 14, 21, 30, 32, 33, 40, 44, 45,
50, 57, 58, 66, 68, 70, 88, 89

Türkistan 14, 76, 88, 96, 97, 114, 127,
128, 129, 133, 142, 149, 150

Türkiye 14, 16, 51, 53, 64, 70, 75

Türkiye Türkleri 16

Türkler 16, 21, 29, 183

Türkmenistan 47

Türkmenler 19, 32, 47, 48, 66, 72, 183

U

Ulu Türk 28

Ural 58, 78, 143

Ural Batır 30

Utamış Han 72, 99, 100

V

Vas 78, 116, 117, 118, 143

Vatikan 76, 78

Vekil Han 105, 106, 108, 110, 137

vilayet issi 13, 14, 16, 20, 29, 35, 60,
135, 181

V.Jirmunskiy 15, 68

V.Radloff 29

V.Velyaminov-Zernov 15, 50

Y

Yafes 30

Yakutlar 33, 68

Yapağılı Han 157, 158, 159, 160

yaş toyu 114

Yazıcıoğlu 53

Yazır Han 104, 105, 106, 107, 108

Yelmaya 91, 92

Yer-Su 30

yırcı 45

Yimreli 116, 117, 118

Yunan 68

Yunus Emre 36

Yusup ve Ahmet 70

Z

zafer toyu 99, 100, 131, 132, 156

Zâhireddin Nişâbüri 53

Zebidi 60, 61